

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและการสร้างความหลากหลายของวิถีการดำรงชีพ ในพื้นที่ศูนย์กลางการเกษตรของภาคเหนือของประเทศไทย
ผู้เขียน	นางสาวสิริพันธ์ เชษฐตระกูล
ปริญญา	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ภูมิศาสตร์)
คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ วิทยาก็ค ประธานกรรมการ อาจารย์ ดร.ศุภินี ดนตรี กรรมการ

บทคัดย่อ

การศึกษา “การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและการสร้างความหลากหลายของวิถีชีวิต ในพื้นที่ศูนย์กลางการเกษตรของภาคเหนือของประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์สามประการคือ 1) ศึกษา รูปแบบการใช้ที่ดินทางการเกษตรของชาวนาที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรและเป็นไปในทิศทางใด 2) ศึกษาบริบทและเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินทางการเกษตรของชาวนา และ 3) ศึกษาลักษณะการปรับตัวของสังคมชาวนาที่มีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงอย่างไรและเพื่ออะไร การศึกษาครั้งนี้ได้ใช้แนวคิดสามประการคือ การเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวนา การดำรงอยู่ของชาวนาขนาดเล็กในระบบอุตสาหกรรมทุนนิยม และรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรในพื้นที่การเกษตรใกล้เมือง

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาซ้ำโดยเลือกศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและวิถีชีวิตของชาวนาในหมู่บ้านเมืองวะ ตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่และบ้านป่าบุก ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ข้อมูลที่ใช้ประกอบด้วย ข้อมูลพื้นฐานของบ้านเมืองวะปี พ.ศ. 2509 และข้อมูลบ้านป่าบุกปี พ.ศ. 2513 จากงานของ Bruneau ที่ได้ทำการศึกษาไว้ในช่วงปี พ.ศ. 2509-2513 ข้อมูลเอกสาร ข้อมูลดาวเทียม แผนที่ภูมิประเทศ ฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ข้อมูลสถิติต่างๆ การแปลภาพถ่ายทางอากาศ และภาพข้อมูลดาวเทียม

ผลการศึกษาที่สำคัญมีสามประการหลักคือ ประการแรกรูปแบบการใช้ที่ดินของชุมชนบ้านเมืองวะในปัจจุบันบ้านเมืองวะมีการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรแบบเข้มข้น เนื่องจากพื้นที่การเกษตรมีขนาดลดลง โดยมีสาเหตุมาจากการที่ชาวนาขายที่นาให้กับนายทุนเป็นจำนวนมาก และลักษณะของการเกษตรในปัจจุบันเป็นแบบเกษตรอินทรีย์ ชุมชนมีความตระหนักและเห็นถึงความสำคัญ ของสิ่งแวดล้อม ส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินบ้านป่าบุกนั้นมีการเปลี่ยนแปลงประเภทการใช้

ประโยชน์ที่ดินอย่างชัดเจน โดยพื้นที่ส่วนใหญ่เปลี่ยนจากที่นาเป็นสวนลำไย ซึ่งพื้นที่เกือบทั้งหมดเปลี่ยนเป็นสวนลำไยที่มีการจัดการสวนเป็นแบบมืออาชีพ

ประการที่สอง สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของบ้านเมืองจะอยู่ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนสถานภาพการถือครองพื้นที่จากการเป็นเจ้าของที่นาเปลี่ยนสถานภาพเป็นผู้เช่าที่นา ภายใต้พื้นที่ที่มีขนาดลดลงทำให้การใช้ที่ดินมีความเข้มข้นมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของบ้านป่าบุก เปลี่ยนจากนาข้าวเป็นสวนลำไย เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดและราคาของลำไยที่สูงในขณะนั้น ซึ่งเป็นผลมาจากการมองเห็นความคุ้มค่าต่อการลงทุน

ประการสุดท้าย ชาวนามีการปรับตัวและการปรับใช้ความรู้ในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการกลับเข้าหาธรรมชาติ การเปลี่ยนอาชีพเป็นบางเวลาเพื่อเป็นอาชีพเสริม แต่ส่วนใหญ่เน้นอาชีพในภาคเกษตรกรรม การมีรายได้จากการสืบทอดภูมิปัญญาบรรพบุรุษ การส่งเสริมจากภาครัฐอย่างต่อเนื่องทำให้ชุมชนมีรายได้ตลอดปีจากการทำหัตถกรรมในครัวเรือน จึงเห็นได้ว่าชาวบ้านมีการสร้างวิถีการดำรงชีวิตที่หลากหลายขึ้น

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพภายใต้อิทธิพลของความเป็นเมืองและอุตสาหกรรมนั้น ชุมชนรับเอาการเปลี่ยนแปลงโดยมีการถ่วงถ่วงพร้อมทั้งมีการสะสมทักษะและประสบการณ์จากการเรียนรู้และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมโดยการนำประเพณีและความรู้ดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้เพื่อเลือกสรรในสิ่งที่เหมาะสมให้กับตนเองและชุมชนได้ ซึ่งเป็นผลให้ชุมชนมีความหลากหลายของวิถีชีวิตมากขึ้น ในขณะเดียวกันความสัมพันธ์ที่เป็นหนึ่งเดียวกันของความสัมพันธ์ในชุมชนก็ได้รับการรักษาไว้ด้วยเช่นกัน

Thesis Title	Land Use Changes and Livelihood Diversification in the Agricultural Core Areas of Northern Thailand	
Author	Miss Siripan Chettrakul	
Degree	Master of Science (Geography)	
Thesis Advisory Committee	Assistant Professor Dr.Chusak Wittayapak	Chairperson
	Lecturer Dr.Suthinee Dontree	Member

ABSTRACT

The study of “Land Use Changes and Livelihood Diversification in the Agricultural Core Areas of Northern Thailand” has three objectives. They are: 1) to examine changes and trends in land use; 2) to determine the leading causes for these changes and; 3) to investigate how peasant farmers have adapted to changing conditions. Three concepts were used in this study: agrarian transition, persistence of peasant society in the industrial capitalism and agricultural land use changes in the urban fringe.

This research is a re-study of the villages studied by Bruneau during 1966-1970s. It selected two villages, Mueang Wa village of Chiang Mai province and Pa Buk village of Lamphun province, with an emphasis on agricultural land use change and livelihood diversification. The data used in the study included baseline data of Mueang Wa in 1966 and Pa Buk in 1970 from Bruneau’s study, statistical data, documents, satellite imageries, topographic maps, GIS database, and interpretation of aerial photographs. Field data were collected by survey using questionnaires, in-depth interview and participant observation.

The results of study are threefold. First, Muang Wa’s farmers have adopted a more intensive farming technologies to enhance their productivity on the shrinking plots of land because they have in the past sold their rice fields to land speculators. However, they recently opted for organic farming as they have been aware of the environment. In Pa Buk village the farmers have transformed most of the rice field to longan orchard with professional management.

Second, land use changes in Muang Wa village occurred in the context of changes in land ownership to tenancy as agricultural lands have decreased so that land uses were increasingly intensive. In the case of Pa Buk village, transformation from paddy field to longan orchard was to

respond to the market force of longan high price. The farmers realized about the profit from their investment.

Third, the farmers have adapted and applied their knowledge at various dimensions. They learned about organic farm as a way to go back to the nature. They temporarily changed occupation to supplement their incomes although most of the villagers remained in the farming sector. They were able to generate income from the traditional knowledge passed to them by their ancestors. In addition, support from the government program helped the villagers to have stable income from off-farm occupation such as handicraft. It showed that the villagers were capable of diversifying their livelihood.

However, in the context of urbanization and industrialization, the two communities adopted livelihood diversification with caution by using available skill and knowledge learned from experience and reorganized the social relations using traditional knowledge to select the proper conditions for the communities. As a result, these communities were diverse in livelihood strategies but remained harmonious in community relation.